

НАРОДОЗНАВЧИ ЗОШИТИ

THE ETHNOLOGY NOTEBOOKS

двомісячник. 1997. зошит 2(14). березень-квітень.

Стаття

Степан ПАВЛЮК

ПОДВИЖНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКИ

Stephan PAVLIUK. The Champion of National Science.

Народна традиційність для українського етносу впродовж багатьох століть, а особливо в гнітючий період російсько-радянської дійсності виступала сутнісним явищем самоідентичності і водночас етнічної незнищенності. Якраз традиційна культура, як органічна сфера буття, виконувала неоціненну психологічну і суспільну роль утвердження своєї етнокультурної особливості і спільності етногенези. Проти цього етнофеноменального явища була спрямована потужна ідеологічна сила московської держави. З агонічною поспішністю комуністичні модельєри підготували навіжену ідею, зміст якої полягав у знищенні націй шляхом створення аморфної спільності – радянського народу.

По-різному уникали нищівної сили більшовицької ідеології, оберігаючи національні святині і традиції, діячі різних сфер суспільного життя, яких ніколи не покидали почуття національної гідності. До числа тих, хто міг хоч де-

чим зменшити руйнівний вплив комуністичного опричництва на українську історію і культуру, відноситься цікава, неординарна постать професора Юрія Гошка.

У 1958 р. молодий вчений, який щойно захистив дисертацію кандидата історичних наук, очолив невеликий колектив Музею етнографії та художнього промислу Академії наук України, у стінах якого були зібрані пам'ятки народної культури і промислів українців; з унікальними колекціями годинників, фарфору, скла, коптських тканин, зразків європейських меблів тощо, призначені і збережені дбайливими руками не одного покоління української інтелігенції кінця XIX – початку XX ст. Усе це дивовижне національне багатство таїло в собі водночас натхнення майстра і національних подвижників Івана Франка, Михайла Грушевського, Осипа Роздольського, Осипа Маковця, Володимира Гнатюка, Володимира Кубійовича, Володимира Шухевича, Володимира Кобільника і ще великого числа одержимих народною культурою діячів. Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка заклало основу українського етнографічного музейництва, як неодмінну вимогу збереження історичної пам'яті народу через сферу його матеріального творення.

Важливо було не допустити фізичного руйнування пам'яток непередбачуваною напастю ідеологічної істерії пролеткультівства, перед хижацьким натиском якої усе гинуло. Навіть віч-

ність була під загрозою. Гошко усвідомлював усю складність ситуації. Згодом, через довгі десятиліття, стане зрозумілою тактика директора Музею – особливо не наполягати на безпосередньому пропагуванні неповторності пам'яток народної культури, а заглибитись у наукове дослідження української традиційної культури.

Це зовсім не означало, що музейницька робота була відкладена, чи принаймні, на неї звертали менше уваги. Просто вважали за доцільне не робити багато галасу. Музейні колекції за різними групами пам'яток вимагали докомплектації з різних регіонів України.

Збір музейних експонатів став одним з важливих напрямів, який органічно поєднувався з розгортанням наукової програми. Систематичні етнографічні експедиції у різні куточки України, а щонайбільше в своєрідний історико-культурний карпатський масив, за задумом молодого директора, дозволять виявити, зафіксувати народно-традиційні явища, які, внаслідок колективізації сільського життя, зазнавали значних деформацій. Масовий збір музейних пам'яток, формування рукописного фонду, підготовка наукових досліджень завуальовувалось темою-прикриттям про вивчення соціалістичних змін в культурі і побуті українського села.

По суті, невеликий академічний колектив повернув до життя етнографічне дослідництво, яке згасло із еміграцією і припиненням діяльності НТШ. Принаймні, згуртовані Ю.Гошком здібні молоді вчені активно, з великим завзяттям охоплюють різні напрями традиційної і професійної культури українців. Домінуючий принцип діяльності Музею полягав у якомога повнішій фіксації традиційних явищ культури. Ю.Гошко не відмовився від цієї методичної засади впродовж свого тривалого дослідницького життя. Він буде все більше переконуватися у правильності вибраної творчої стратегії. І не помилиться.

У короткому часі експедиційна робота принесла вагомий результат – сотнями експонатів поповнялись фонди Музею, а польовий етнографічний матеріал ляже в основу монографій з різних ділянок народного мистецтва і промислів.

Вийдуть у світ наукові праці Антона Будзана "Різьба по дереву в західних областях України" (1960 р.), Л.Сухої "Художні металеві вироби українців Східних Карпат другої половини XIX – початку XX ст." (1959 р.), Катерини Матейко "Народна кераміка західних областей Української РСР XIX-XX ст." (1959 р.), В.Рожанківського "Українське художнє скло"

(1959 р.), Л.Долинського "Український художній фарфор" (1964 р.) та ряд інших.

Директор Музею Юрій Гошко сповна використав хрущовське потепління в суспільстві, пов'язане з розкриттям репресивного сталінського режиму, активізувавши збір польових етнографічних відомостей, задумавши підготувати цілий корпус регіональних історико-етнографічних досліджень, монографічних праць з окремих ділянок традиційної культури.

У той же час сам працює над монографією, яка викличе широкий науковий і політичний резонанс. Деякі польські вчені організують справжню кампанію критики окремих положень дослідження Юрія Гошка "Населення Українських Карпат XV-XVIII ст.: Заселення. Міграції. Побут" (1976). Книга була з обуренням сприйнята прихильниками так званої волоської колонізації Карпат. Адже стиль монографії не мав нічого спільного з голосливою навколонуковою декларативністю, а висновки щодо генези заселення карпатських схилів, їх господарського освоєння та етнічної української приналежності гірських поселенців базувались на значному архівному фактажі. У такий спосіб вчений відстоював національні інтереси, хоч у суспільстві панувала суловсько-брежнівська ідеологічна доктрина злиття націй.

Тоді ж виходять в світ прекрасні наукові праці вчених Музею, зокрема Мар'яна Мандибури про полонинське господарство гуцулів, Євгенії Сявакко про етнопедagogіку в Україні, Неоніли Здоровеги про весільну обрядовість, Таїсії Гонтар про традиційне харчування в Карпатах. Історіографічні дослідження виходять з-під пера Романа Кирчіва "Етнографічне дослідження Бойківщини" та Зоряни Болтарович "Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст." тощо. У мистецтвознавстві Павло Жолтовський розгортає наукову програму вивчення середньовічного українського малярства. Свою відверто національну спрямованість роботи установи Юрій Гошко делікатно прикриває дослідженнями про соціалістичні перетворення у побуті колгоспного селянства, про нові обряди тощо.

Довго виношувалась наукова ідея підготовки синтетичних праць про кожну з етнографічних груп українців Карпат. Проломати ідеологічну сторожу марксизму-ленінізму було непросто. Та Юрій Гошко і в цій ситуації знаходить вихід. У США українська діаспора видає книгу "Бойківщина". Отже, ідею можна зреалізувати на існуючому принципі протистояння: ми – вони. "Вони" видали книгу, у якій можливі перекручення

радянської дійсності, а “ми” видамо максимально правдиву працю про бойків тут. І це спрацювало. Так побачила світ колективна монографія “Бойківщина”, згодом – “Гуцульщина”, дві книги з етнографії Полісся тощо.

Викликає захоплення другий принцип його діяльності як керівника установи, який стосувався мобілізації кадрів. Тільки Ю.Гошкові відомо, як йому вдалося відстояти Антона Будзана, прекрасного вченого, виходця із священничої родини, його дружину Катерину Матейко, а потім залучити до праці проскрибованого обкомом компартії Романа Кирчіва. Його наполегливості вистарчало, щоб відстояти особистість, якщо та особистість була одержима науковою працею. Він помічав роботящих.

Збагнути стиль поведінки Юрія Гошка було зовсім неважко. Йому не властиві складні конструкції, за якими могла приховуватись нечесність. Його характеризує імпульсивна відвертість і відкритість, майже за принципом: що відчуваю, те й висловлюю. Ю.Гошка шанували і шанують як колишнього і довготривалого керівника установи, і як вченого.

Усім відомі зусилля Юрія Гошка, покладені на те, щоб відстояти Музей як академічну установу, а потім ще й перевести із статусу Музею у Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. Максима Рильського НАН України. Він цього домігся, бо

не хотів втрачати вагомні наукові здобутки цікавого творчого колективу, який сам згуртував, виплекав.

Ніхто не зможе заперечити того факту, що старанням професора Ю.Гошка в Україні було створено академічну установу, якій під силу виконати сучасні наукові програми. Багаторічна діяльність Міжнародної Комісії з вивчення культури населення Карпат і Балкан, в якій беруть участь сім держав Карпатського етнокультурного масиву, підтверджує цей її науковий статус.

Професорові Юрію Гошку виповнюється 80 років. Зате ніхто не помічає в ньому наукової втоми, збайдужіння до інтересів Інституту. Навпаки, звільнений від щоденної рутини керівника, вчений максимально зосередився на дослідженні важливих наукових проблем, зокрема, звичаєвого права в Карпатах, промислах і торгівлі в цьому регіоні. Нещодавно вийшла друком (1991 р.) праця про промисли і торгівлю, а іншу книгу про звичаєве право чекаємо в цьому році. Якраз це дослідження своєю доказовістю засмутить багатьох прихильників лженаукової версії про волоську колонізацію Карпат. Опоненти змушені будуть скласти зброю.

Сьогодні можемо говорити про Гошкову етнографічну школу, оцінюючи його метод і стиль наукових програм, методологічні підходи, ставлення до співпрацівників і відповідальність у підготовці кадрів. Адже декілька десятків вчених стали кандидатами і докторами наук, кожен з яких випустив у світ по декілька монографій. Високо оцінюється його науковий метод синтетичного вивчення окремих етнографічних регіонів – Бойківщини, Гуцульщини, Лемківщини, Полісся тощо.

Професор Ю.Гошко виявився постаттю, яка зуміла органічно з'єднати епохи: продовжити набуток ентешівців, доповнити українську етнографічну науку новими стильовими ознаками і методичними науковими підходами.

Йому уже 80-ть! Але Він на творчій дорозі не хоче спочинку. Ще не все доведено. Й усі ми, Ваші учні, мріємо йти з Вами нескінченно довго і творчо!

Многая Літ Вам, Професоре!